

Részlet Dr. Setphan Koczyński:

Az illetékbélyegek története Ausztriában című, 1924-ben posztumusz kiadott művéből

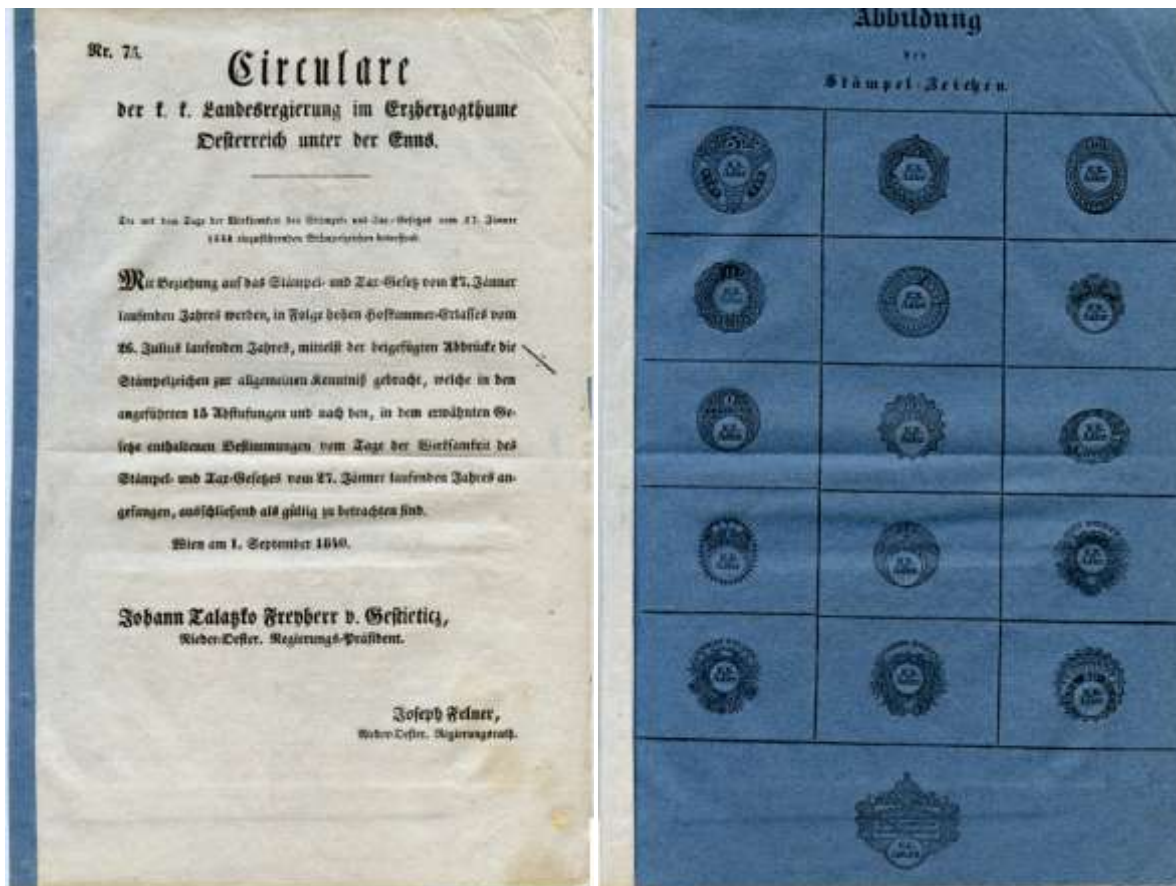
DR. STEPHAN KOCZYŃSKI, udvari tanácsos. (1850k.–1917, Bécs) A K.u.K. pénzügymisztérium tisztviselőjeként a kiselejtezett és fűtésre használt aktákról kezdett szignettákat és okmánybélyegeket gyűjteni. Ez az anyag ma a Bécs Városi Múzeumának tulajdona.

Főműve, az 1854-ben alapított bécsi Udvari és Állami Nyomdában folyó illetékbélyeg-gyártás ma már nem létező irattári archívumokon alapuló, forrásértékű leírása, amit a nyomda megalakításának és az itt gyártott első osztrák illetékbélyegek kiadásának 70. évfordulója alkalmából, már halála után adtak ki 300 példányban (az egyik, - sajnos színes mellékleteitől megfosztott - példány a Bélyegmúzeum tulajdona).

A nyolcszáz oldalas mű 335-349 számú 14 oldalán a szerző részletesen leírja az első magyar illetékbélyegek létrejöttének körülményeit, amire a Magyar Bélyegek Monográfiájának szerzői is gyakran hivatkoztak. A könyv e részének közel 100 év után Szücs Károly készítette, illusztrációkkal is kiegészített magyar fordításából most első alkalommal hallhatunk részleteket.

A MAGYAR KORONA ORSZÁGAI (*Kociński, 335. oldal*)

Mivel a 1850. augusztus 2-i, R.G.Bl. Nr. 299 illetéktörvény a Magyarországon korona országaiban is érvénybe lépett, e területek osztoztak a monarchia illetékrendszerének sorsában. Először a bélyeges papírt vezették be, amely az 1840-es és az 1850-es módosításokkal 1836 óta volt érvényben az - Itálián kívüli - osztrák tartományokban.

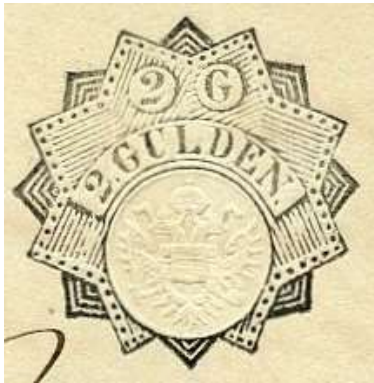

Ahol nyomdában előre nyomtatott bélyeges papírra (un. „Vorratstempel”-re) volt szükség, Magyarországot és országait ugyanúgy a bécsi központi irodából látták el, mint az összes többi tartományt.

Csak a bélyezett szignetták tekintetében vezettek be egy újítást ez alkalommal. A szignetta rajzát és az értékjelzést tartalmazó bélyegzőket ugyanis összevonták a bélyezett szignettákkal együtt használt, dátumot tartalmazó un. ellenőrző bélyegzővel,

és így a cserélhető betétekkel az értékbélyegzés egymaga mutathatta a bélyegzés időpontját (*kétoldalt nap és hó, legalul pedig az év, két-két számjeggyel Sz.K.*).

1840. Vorratsstempel

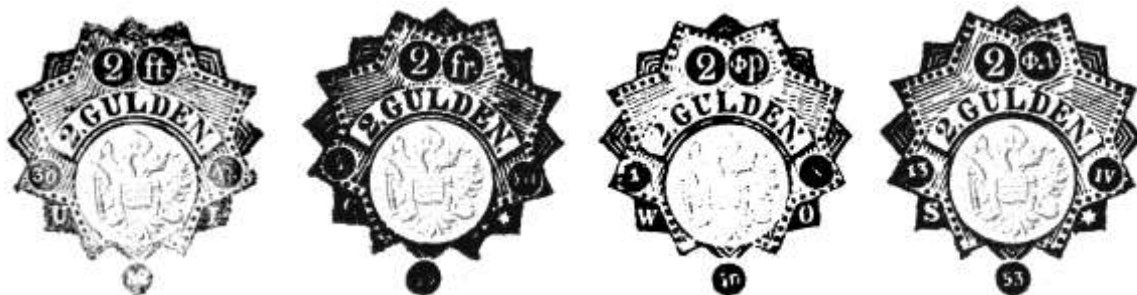
Ellenőrző bélyegző, Laibach

1840. Trieszt (T)
Erfüllungsstempel

1850. Pest (U I)

A pénzügyi-közigazgatási szervezetet úgy alakították ki, hogy Magyarország területén kívül Horvátországban Zágráb, az úgynevezett Vajdaságban (polgári Horvátország) Temesvár, Erdélyben Nagyszeben pénzügyi igazgatóságait egymással és a magyar hatóságokhoz való minden kapcsolat nélkül, közvetlenül a bécsi Pénzügyminisztériumhoz rendelték alá, vagyis pl. a prágai vagy grazi pénzügyi igazgatóságokkal azonos helyzetben voltak. Magyarországot mérete miatt különböző helyeken működő több "Pénzügyi Igazgatóságokra" osztották. Ezek Pesten, Debrecenben, Kassán, Pozsonyban és Sopronban voltak.

Ezen igazgatóságoknál illetékbélyegző helyeken is működtek. Az utóbb említettek különleges helyzete abból látható, hogy a bélyegzőrajz U betűjét a fent említett sorrendben egy szám egészíti ki. A vésnökök tévedése folytán a számok nem egységesek: Pest és Debreczin római (U I és U II), a többi arab (U 3, U 4 és U 5) számokat kapott. A forgalmi illetékbélyegzőkön (3 kr a naptár, 2 kr külföldi újságok, ½ és 1 kr hirdetévények, 5 und 10 kr játékkártyák) az un. „tartománybetűt” már egységesen, római számok egészíti ki (U I, U II, U III, U IV és U V). Ezzel szemben a kereskedelmi könyvekre 1852-ben bevezetett illeték 2 krajcáros szignettáihoz ismét arab számokat használtak U 1-től U 5-ig. A három további tartományhoz használt jelzések: Horvátország C (Croatien), Vajdaság WO (Woiwodina) és Erdély S (Siebensbürgen). Az egyik helyen a forgalmi illetékbélyegzőkön azonban WO helyett Te (Temesvár) jelenik meg. Ezen kívül az újonnan létrehozott bélyegzőkön a pénznem rövidítését - a német nyelvű felirat mellett - a tartományban használt nyelvhez igazították. Ez Magyarországon ft. Horvátországban fr. a Vajdaságban szintén fr., csak ó-cirill (glagolita) betűkkel, míg Erdélyben új-cirill betűkkel fl.

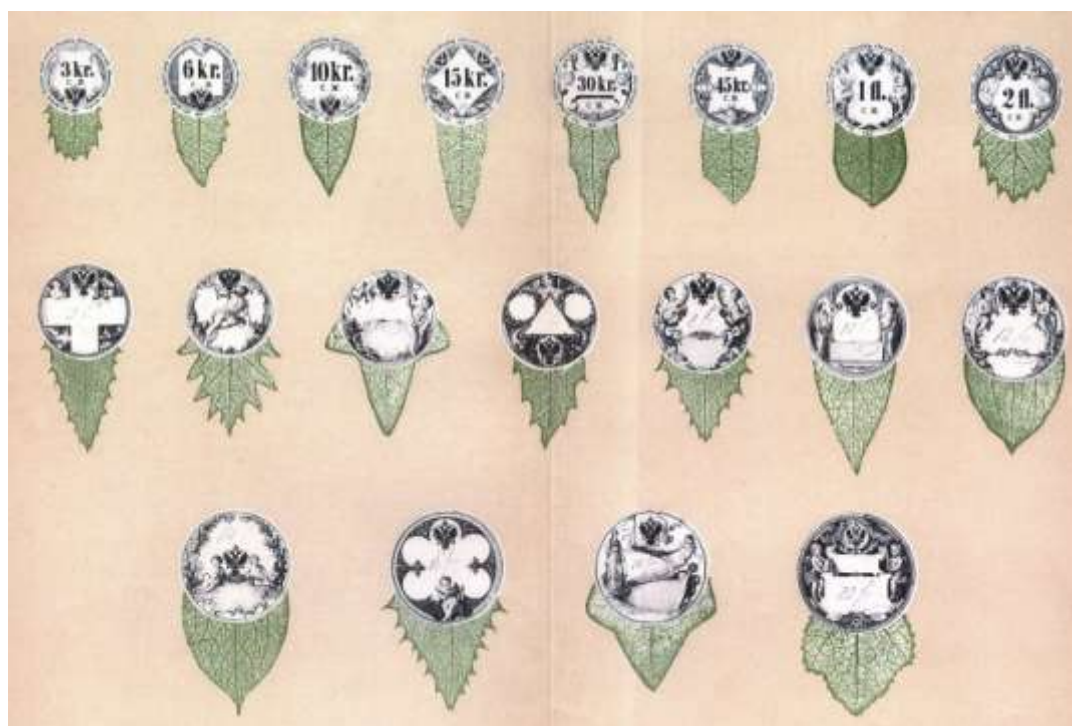
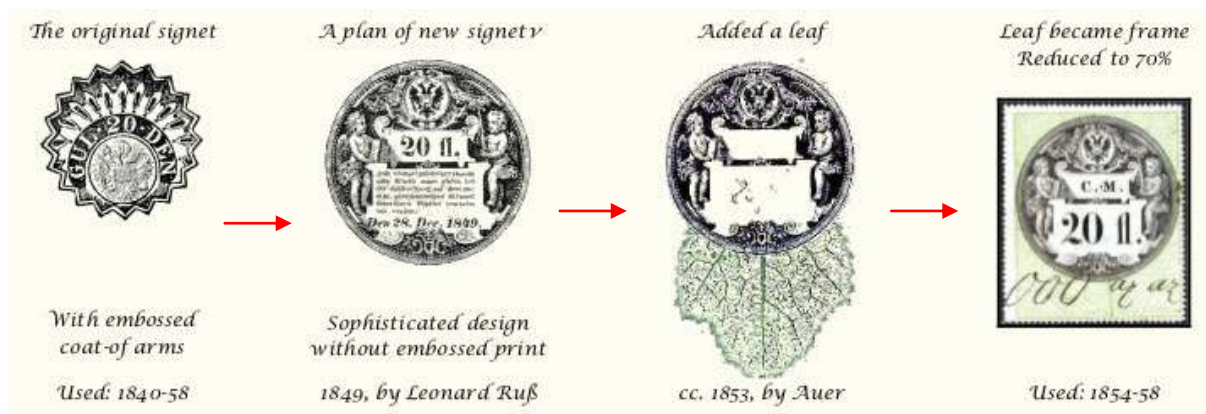

Pest (U I) 1850. Horvátország (C) 1850. Vajdaság (WO) 1850. Erdély (S)

A forgalmi illetékbélyegzőkön ez a különbség nem jelentkezik, mert ezek mind krajcár névértékűek voltak, ahol a K betű mindenütt alkalmazható volt.

Az illetékbélyegek 1854-es bevezetésével az okiratok bélyegzése így a fent bemutatott különleges magyar szignetta-bélyegzők használata is megszűnt (*a Vorratstempel készleteknek az 1858. nov. 1-i pénzreformig való felhasználása mellett Sz.K*). A magyar korona országait a bécsi értékcikkraktár látta el ettől kezdve ugyanazokkal a felragasztható bélyegekkel, ahogy a birodalom többi Itálián kívüli területét is.

1849-1854

Auer 1853-as tervei könyvének kartonra nyomott színes mellékleteiből

Az első kiadás Conventions Münze (C.M.) pénznemben

Az 1866-os háború elvesztése után az osztrák illetékbélyegek érvényességi területének azonban egy igen lényeges korlátozását jelentette, nem csak a rózsaszín bélyegeknek a Lombard-Velencei Királyságban való érvényességi területe kiesése, hanem ugyanezen események miatt, az államok közti kiegyezés következtében a magyar korona országai alkotmányos jogainak visszaállítása is.

A Magyarországon utolsóként használt osztrák illetékbélyeg-kiadás

Eddig a magyar korona országaiban formálisan egy külön illetékrendelet volt érvényben, amely azonban nem különbözött az 1850. február 9-i rendeletről. Az időközben módosítások vagy rendeletek formájában hatályba lépett változásokkal ez átkerült az 1850. augusztus 2-i rendelet szövegébe. Jogilag tényleges egyenlőség, egységes díjak és ügyvitel volt életben.

A kiegyezés következtében azonban létrejött egy saját, külön díjazási joghatósággal rendelkező különálló pénzügyi terület. Ettől függetlenül, gyakorlatilag semmi sem változott a díjszabási normák tartalmában Magyarországon, így gyakorlatilag az eredeti törvény maradt fenn. Ez mindenekelőtt az okirati illetékek kategóriáira volt igaz, de ugyanúgy vonatkozott az 1876. szeptember 6-i R.G.Bl. Nr.9-ben megjelent pátensen nyugvó, a játékkártyák, naptárak, újságok, hirdetévények forgalmi illetékére is.

A Birodalom két felének a díjak, adók és forgalmi illetékbélyegekhez kapcsolódó kölcsönös viszonyát külön szerződés szabályozta. Miután a pénzügyminisztert a Birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok az 1868. július 3-i törvény 94. R. rendeletben erre felhatalmazták, hogy kölcsönös viszonyossági alapon megállapodjon a magyar korona pénzügyminiszterével, 1868. október 2-án a R.G.Bl Nr.135 száma közölte az erről kötött egyezséget. Ebben alapelveként kijelentették, hogy a váltók illetékeit kivéve a két pénzügyi terület egymást nem tekinti külföldnek. A 16.§-ban továbbá egyetértettek abban, hogy a két pénzügyi terület mindegyikén külön illetékjegyek (bélyegek, és értékjegyes őrlapok) szükségesek, amelyeket kizárólag csak az adott területen szabad felhasználni. A pénzügy függetlenségének kezdő időpontja, amelyre az elszámolást kell készíteni, a Magyar Királyság és az Erdélyi Nagyhercegség vonatkozásában 1867. március 14, míg a Horvát Köztársaság és Szlavónia esetében 1867. december 1-ben állapodtak meg.

Egy különleges kikötésre volt azonban szükség a bélyegek esetében. Egy 1867. március 8-i keltezésű, korábbi megállapodás hetedik pontjában ugyanis azt irányozták elő, hogy a magyar pénzügyi igazgatás készített és bocsát ki saját illetékbélyegeket. A bécsi Pénzügyminisztérium átmenetileg osztrák bélyegeket biztosított volna a magyar pénzügyekhez, amelynek bevételeit utóbbi terület számlájára írják jóvá a bélyegek előállításának költségeinek az Udvari és Állami Nyomda számára való megtérítése mellett. Ez eljárás sokáig fennmaradt volna, mert Magyarországon saját bélyegek előállításához hiányoztak a technikai előfeltételek. Mivel magyar részről sürgős igény mutatkozott arra, hogy a korábbi osztrák illetékjegyeket a forgalomból a lehető leghamarabb kivezessék, a Bécsi Állami Nyomda segítségével találtak kiutat az értékjegyek lecserélésére. A Bécsi Pénzügyminisztérium ebbe készséggel beleegyezett, és segítette a magyar adóhatóságokat az illetékek beszedésére való berendezkedésben, különös tekintettel az ehhez szükséges kapcsolatok kialakítására. Így következett be, hogy az első magyar illetékbélyegeket (*is*) a bécsi Udvari és Állami Nyomda készítette. Ha már a bélyegeket szóba kerültek, itt célszerű részletezni, hogy a bélyegek Magyarország számára való nyomtatásához mit kellett részleteiben is megvitatni, amelyek nem szerepelnek hivatalos feljegyzésekben. A bélyegek jól naplózott nyomtatása ugyanis felhasználható az 1866-os forgalomban levő osztrák bélyegkiadás papírfajtái időbeli sorrendjének meghatározására. Végül, mivel sok ezen esemény később fontos jelentőséggel bír az osztrák értékcikkek rendszerében, ezért célszerű ezeket időrendi sorrendben röviden áttekinteni. Kezdetben csak egy dolog volt biztos: az újonnan berendezkedő magyar pénzügyigazgatás átmenetileg nem volt abban a helyzetben, hogy önállóan bélyegeket gyártasson Magyarországon. A bélyeggyártásra a nyomda által ajánlott két lehetőséget vettek figyelembe: az egyik a két kormány közötti, az 1867. évi Wiener Zeitung a 126. számában kihirdetett postabélyegekről szóló megállapodáshoz hasonló, a birodalom mindkét felében elfogadható bélyegkép alkalmazása, vagy a Magyarország tervezett későbbi gyártásra alkalmas teljesen új bélyegek.

E lehetőségek megvitatásának körülményeiről a nyomda jelentésére hagyatkozhatunk. Az önálló magyar illetékbélyegek melletti választás esetére előkészítettek 33 rajzot, melyet az

Az illetékbélyegek története Ausztriában című, 1924-ben posztumusz kiadott művéből

aktákban nem említett magyar művésztől származtak és részben csak futólag odavetett vázlatok állapotban voltak. E teljes egészükben fenn nem maradt rajzoknak háromféle kidolgozottságban voltak. Tíz kép festővászonból köralakban kivágott és piros kartonlapra felragasztott kép szürke és fehér olajfestékekkel készült. Ez a kivitel kiválóan alkalmas volt fotografiai úton való kicsinyítéshez. A művész a rajzokba már értékjelzést is elhelyezett. Ezekből megtartották a 3, 4, 50? krajcáros, valamint az 5, 6 és 7 forintos címleteket,

míg a rajzoló általi 2, 25, 50? és 75 krajcárosok terveit a 75 krajcáros, 1, 2 és 3 forintos címletekhez használták fel.

Az illetékbélyegek története Ausztriában című, 1924-ben posztumusz kiadott művéből

További tíz tervezet jól kidolgozott tollrajz volt; ezek közül az egyik rajz címletét 2 forint helyett 36 krajcárra változtatták. A maradék tizenhárom változatos kidolgozású ceruzarajz volt, némelyik közülük csak mintegy odavetve. Ezek esetében az 1 forintos 90 krajcárra módosítása és a két tervezett hírlapilletéknek hirdetvénybélyegekre való cseréje említhető.

A nyomda 1867. augusztus 8-i jelentésben hangsúlyozta, hogy az illetékek területén a bélyegkészítés nehezebb lesz, mint a birodalom mindkét felén egyaránt használható szimbólumot tartalmazó a postabélyegek esetében. Egyébként az értékjelzés is megoldhatatlan nehézségeket okoz, mert a forintos címletek legrövidebbre való rövidítése esetén is marad különbség, mert ez németül „fl” magyarul azonban „ft”. A nyomda emiatt a magyarok számára saját illetékbélyegek készítését javasolta. Egyidejűleg a rendelkezésre álló tervek közül kiválasztottak 28 darabot az okmánybélyegek számára, melyeknél a forintos címletekhez az allegorikus alakokat, a többit a krajcáros címletekhez rendelték. A fennmaradó öt rajzból, egyet a naptárak (6 kr), kettőt a hirdetvények (1 és 2 kr) és az utolsó kettőt az újságbélyegek (1 és 2 kr) illetékbélyegéhez rendelték. A jelentésben megerősítették, hogy a tervek kompozíciói általában jól sikerültek és bélyeggyártásra alkalmasak.

A csak nagyon futólag odavetett skiccek (5, 10 és 15 krajcár, valamint a 6 krajcáros naptárbélyeg) esetében még pontosabb kidolgozás szükséges. *(Ennek következménye, hogy egyedül a 10 krajcároson a korona keresztje a többi rajzon helytelen jobbra dőlés helyett, csak egy vésnöki tévedés folytán dől a helyes irányba, balra Sz.K)*

Különösen az 5 krajcáros tervezett díszítése az, ami okvetlenül elhagyandó. Ez a dísz egy többszörös hurkot képező zsinórból állt volna, hasonlóan a bíborosi süveghez. Ami a 90 kr értéket illeti, Worring a nyilatkozatában azt állította, hogy "a koszorú kiemelése nem szükséges"; holott a jelentésben épp ennek az ellentéte állt. Ezek közül egyik megjegyzés sem igazán érthető meg. A rajz erről jobb információt ad. A rajz kerek határvonalai köré tekeredő koszorú alul jobban lecsüng, mielőtt visszatér. Ez a kitüremkedés lett átvésve.

Az illetékbélyegek története Ausztriában című, 1924-ben posztumusz kiadott művéből

Az Udvari és Állami Nyomda jelentésében kiemelte, hogy bélyeggyártási költségeivel magánnyomdák nem tudnak konkurálni, és hogy a gyártás áthelyezése pl. a budai Egyetemi Nyomdába egy külön részleg felállítását és személyzet költség- és időigényes kiképzését igényelné.

A rajzokat a fényképezési úton kívánt méretűre redukálták, majd bécsi művészek részlemezbe metszték. A kicsinyítés és metszés 3.600 ft, az anyalemezek elkészítése 1.130 ft a nyomólemezek gyártáshoz szükséges 44 magasképű munkalemez 2.264 ft, végül a nyomtáshoz szükséges 55 mélyképű részlemez 689 ft költségű volt. A hírlapilletékek két új könyvnyomó dúca 50 forintba került. Az iratokban ez alkalommal említik első alkalommal a bélyegrajzok véséshez való fotografiai kicsinyítését. Az új bélyegképek a Koronával fedett magyar címert vagy a Koronát önmagában tartalmazzák. A kereszt ezen ferdén áll, azonban (heraldikailag) csak a 10 kr címletnél dől jobbra, valamennyi többinél balra, holott helyesen jobbra kéne dőlnie az azóta közreadott heraldikai útmutatás szerint, és ahogy azt az új magyar illetékbélyegek is kivétel nélkül így ábrázolják. E jelkép alkalmazása egyértelműen az osztrák bélyegeken látható sasoknak felelt meg, melyet 1802 óta minden osztrák illetékjegy tartalmazott. Az első magyar bélyegek megjelenése (az időközben történt technikai fejlődés figyelembe vételével egyidejűleg) az osztrák bélyegek megoldásait utánozta. Ugyanúgy gömbölyített, fekete színnel nyomott címerpajzsot ábrázolnak a bélyeg felső részében, amely alatt a kontaktmásváltó levélerezet kínál helyet a kézírással való értéktelenítésre. A bélyegkép alatti ívelt szöveg ugyanúgy ismétli meg a címletértéket. Ennek a feliratnak, ahogy az osztrák Guldenes címletknél is, nem igazán volt már értelme, hiszen minden címletnek saját rajza volt, ami azonban jelentős mértékben nehezítette meg az utánzást. E kerek bélyegkép alatti ívelt feliratot viszont praktikusán közvetlenül a lemezekbe vésték. Az osztrák bélyegek kivételének utánzása olyan mérvű volt, hogy az egykrajcáros nem kerek, hanem négyzetes bélyegképű lett, értelemszerűen akkor már viszont a 1/2 krajcáros címlettel egységesen. E két címlet értékének ívelt szövegű megismétlését ezért a többi címlettől eltérően magába a bélyegképbe kellett felvenni.

A magyar kormányzat 1867. szeptember 7-én egyetértését fejezte ki, hogy az első bélyegeket az Udvari és Állami Nyomda készítse el. Ezt azonban csak átmeneti volt, tekintettel a sürgősségre, ugyanis az első bélyegek forgalomba hozatalát 1868. január 1-re irányozták elő. A szándék az volt, hogy később valamennyi értékjegyet Pesten állítják majd elő. A magyar kormányzat költségére előállítandó lemezeket és egyéb kellékeket egy erre alkalmas időben veszik át. Ezt megelőzően a magyar szakembereket küldenek Bécsbe, akinek az értékjegyek előállításához szükséges gyakorlati ismereteket kell elsajátítaniuk az Udvari és Állami Nyomdában. A nyomda azonban kijelentette, hogy a fenti dátum betartása (1868. január 1.) lehetetlen, mert csak a vésetek előállítása önmagában legalább négy hónapot igényel. Az új bélyeg 1868. július 1. előtti kibocsátása ezért már nem lehetséges. A magyar minisztérium elfogadta ezt a határidőt, és bejelentette, hogy a Budapesti Pénzügyi Felügyelőséget utasították, hogy a rajzok véglegesítése céljából lépjen kapcsolatba az Udvari és Állami Nyomdánál azzal a művésszel, akitől tervek származtak. Így alakult ki, hogy az Udvari és Állami Nyomda a bélye-

gek szállítása ügyében közvetlenül tartotta a kapcsolatot a magyar hatóságokkal, különösen az ebben illetékes minisztériumokkal. Pénzügyi Felügyelőség így tőlük értesült róla, hogy az 5 és 15 krajcárosok értékjelzését át kell helyezni és a körlapon kívül tervezett vonalkázást is el kell hagyni.

A véseteket sürgősséggel munkába vették, és 1867. november 13-án a nyomda már azt jelentette a K.u.K. Pénzügyminisztériumnak, hogy több metszet elkészült. Hamarosan elkezdődhet a lemezeket előállító galvanoplasztikai fázis, ezért itt az ideje, hogy Magyarországról Bécsbe küldjék azokat, akiknek e művelet el kell sajátítaniuk. Egy szerencsésen fennmaradt feljegyzés lehetővé teszi, hogy megismerjük a metszeteket készítő vésnökök nevét. Íme neveik, az általuk vésett rajzok és a honoráriumok: *Schmidt*: 1 fl, 2 fl, 2 fl 50 kr és 5 ft (800 ft); *L. Sonnenleitner*: 4 ft, 6 ft, 10 ft, 12 ft, 15 ft, 20 ft (1200 ft) sowie 5 kr und 10 kr (300 ft); *Leopold Beyer*: 15 kr, 75 kr, 90 kr, 3 ft und 7 ft (750 ft); *Josef Benedict*: 2 kr, 4 kr, 50 kr, 60 kr, 6 kr naptár, 1 kr és 2 kr hirdetvény; *H. Bültemeier*: ½ kr, 1 kr, 3 kr, 7 kr, 12 kr, 25 kr und 36 kr (700 fl). Az irat végén említik, hogy *Schmidt* fametszetet készített a magyar hírlapilletékbélyegekhez (12 fl), továbbá, hogy *Waldheimnek* 3 fametszetért 15 forintot, és *Hahn*nak 3 fametszetért 30 forintot fizettek ki. És végül, hogy *Würbl* 31 rajzot maratott rézlemezre, amiért 62 forintot kapott, illetve 12 rajzért (úgy tűnik ugyanaz a maratási munka részeként) 30 forintot vehetett fel. Mindkét maratásnak természetesen ki kellett terjednie a szöveges értékjelzésre is. *Waldheim* és *Hahn* fametszeteiről később még közelebbről is lesz szó.

A bélyegek grafikai kialakítását olyan sikeresnek tartották, hogy ezeket évekkel később utánzásra érdemes mintának használták. Ez az 1879-es kiadás előkészítése során történt, ahol a Pénzügyminisztérium az Udvari és Állami Nyomdának figyelmébe ajánlotta „a levélerezet jobb kontaktmásolatát ajánlotta, ahogy az például a magyar bélyegek esetében is látható”. Miután a Pénzügyminisztérium a bélyegrajz jól láthatóságának fontosságát is hangsúlyozta, a nyomda részéről is azt közölték, hogy az 1879-e kiadás vésésnél a magyar bélyegek „könynyed” véseteit vették mintának.

Az okmánybélyegekhez Worring egyszerűsítő javaslatára csak két méretet választottak: a krajcáros címletek levélerezetének kontaktmásolata a 45 kr C.M, míg a forintosok a 14 ft C.M. nagyságával készültek. A krajcárosok erezete is azonos, és a forintosoké szintén, így ezekhez csak kétféle nyomólemezre (Naturselbstdruckplatte) volt szükség. A levélerezet az osztrák bélyegektől különböző, mert ehhez új leveleket használtak. E nyomatnál visszatértek a C.M. kiadás zöld színéhez. Egy 1874-es aktában levő megjegyzés szerint krómoxid-zöld festéket használtak.

Worringnek csak a bélyegméretre vonatkozó elképzelései valósultak meg, az eltérő értékjelzéssel mindössze kétféle bélyegrajzra való szűkítés nélkül. A magyar bélyegek ívszerkezete megegyezik az tízes számrendszerű osztrák kiadásával: 50 forintos címlet és 100 krajcáros van egy bélyegívben, egyaránt a félíves papíron. A forintosokhoz használt papírív mérete 9½x14 hüvelyk, a krajcárosoké 12x14 hüvelyk. A bélyegek közti fehér sortáv feltűnően szűk, különösen a sorok közt függőlegesen.

1867. december 9-én az Udvari és Állami Nyomda tárgyalásokat folytatott a Schlöglmühlével a magyar bélyegek papírjáról, hogy a váltók, a kötelezvények és bélyegek papírtípusait "magyar nyelvű" vízzel lássák el. 1868. január 12-én azonban a nyomda az Állami Adósságkezelő Igazgatósághoz (Staatsschuldendirektion) fordult, és egy nemrég ismertté vált körülményre hivatkozva azt kérte, hogy a magyar bélyegeket az osztrák márkák papírjára is nyomtassa, 50 ritsma 12x14 hüvelyk és 30 ritsma 9½x14 hüvelyk méretű papírt rendelhessen. az Udvari és Állami Nyomda által gyártott bélyegeken pedig valóban az ismert STEMPER-MARKEN vízjel található, a forintosokon álló, a krajcáros bélyegeken pedig fekvő helyzetben. E vízjelekkel kapcsolatban az a különös megfigyelés tehető, hogy rendszerint a

vízjel 3. azonban ritkábban a 2. változata is megtalálható. Még furcsább, hogy ezek a bélyegek savakban többnyire *nem mutatnak kékreakciót*, bár valami hasonló néha mégis jelentkezik. Végül, a leginkább figyelemre méltó szabályosság, a két említett megfigyeléssel összefüggésben, hogy a 2 vízjelű bélyegek alaposan impregnáltak, míg a 3. vízjelűek alig kezeltnek tűnnek. Ez ahhoz a vélelemhez vezet, hogy a már meglévő papírokat, amelyeket természetesen vérlúgsóval impregnáltak voltak az osztrák bélyegekhez való felhasználáshoz, a magyar bélyegzők nyomtatására is felhasználtak, másrészt a magyar bélyegek számára készült papírt is használtak, amelynél az impregnálás esetleg elmaradt. Ez utóbbi következtetés második fele azonban bizonytalan. Bár a magyar papírfajtákhoz hasonlóak az osztrák kiadásokban is megtalálhatók (tekintettel arra, hogy a magyar bélyegek esetében a felület nagy részét a levélerezet könyvnyomása takarja) háttér árnyalatgazdagsága miatt igen nehéz a papírról bármit is teljes bizonyossággal állítani, különösen, hogy a kékreakció az érintett osztrák bélyegeknél is csak alig jelentkezik.

Úgy tűnik, hogy a papírgyár ez idő tájt már csak minimális mennyiségű vörösvérlúgsót használt az impregnáláshoz, hogy a Minisztérium igényére a bélyegpapír emiatti nem kívánatos elszíneződése csak enyhe, alig észlelhető legyen. Az impregnálás eredeti célja, a tintás érvénytelenítés eltüntetésének megakadályozása eközben figyelmen kívül maradt. Érdeemes megjegyezni, hogy az e döntésben érintettek a papír elszíneződésének másodlagos jelentőségű megszüntetését valamiért az impregnálás ennél sokkal lényegesebb célja elé helyezték. A régi Hausner-papírokkal időnkénti erőteljes kék elszíneződésének hátrányából egy ellenkező szélsőségbe estek, mert az impregnáltságot észrevehetetlenné tétele hatástalanná tette magát az elvet, ami miatt ezt tulajdonképp alkalmazásba vették.

Itt kell megjegyezni, hogy a magyar fogyasztási illetékbélyegek mérete és kialakítása az okmánybélyegekéktől eltérő. A két hirdetvénybélyeg és a naptárbélyeg (vésnőke *Josef Benedict*) egy *harmadik* méretkategóriába tartozik, mely megfelel az ilyen célú párhuzamos osztrák bélyegeknek (a 3 krajcáros CM. okmánybélyeg formátuma). A hirdetvénybélyegek rajza közel négyzet-, a naptárbélyegé pedig kör alakú. A levélerezet színe a hirdetvénybélyegek esetében rózsaszín, a naptárbélyegnél pedig zöld (*A fordító megjegyzése: a szerző e helyen tévesen, valamennyit egyformán barnának írja. Sz.K.*)

Az 1 és 2 kr-os hírlapilleték-bélyegek egy negyedik méretkategóriába tartoznak (*Schmidt* fametszetei). Méretük és alakjuk szintén egyezik a párhuzamos osztrák kiadásával.

Hogy az osztrák bélyegekkel azonosan az 1 kr-ost kék, a 2 kr-os barna színnel nyomták, ebben az esetben nyilvánvaló célszerűségből a postai szerződés viszonyosságát is szolgálta.

A 33 címletből 25-nek létezik imprimatúrával ellátott rendelése (levélerezet nélküli) melyek közül az egyik nincs datálva; a többiek időpontja 1867. október 20. és 1868. január 16. között van. Ezek az iratok a réznyomat próbanyomatait tartalmazzák (a levélerezet nélkül), amelyek már tartalmazzák az érték szövegét is.

Hasonló próbanyomatok értékiszöveg nélkül a korábbi időkből is előfordulnak. 1868. április 20-án a magyar bélyegek nyomtatásának előkészületei, különösen a nyomólemezek gyártása annyira előrehaladt, hogy az Udvari és Állami Nyomda megkezdte az első papírszállítmányt felhasználását. Május 28-án került sor a kész bélyegek első kiszállítására. A rendelkezésre álló listák szerint a nyomtatás ettől kezdve folyamatosan történt, mert az első 196,014 ívet

további 358.960 ív követte. A gyártás szeptemberben érte el a 118.652 ívnyi csúcspontot, és október még további 103.648 ív készült. Kisebb utánrendelésekre a gyártás 1869 januárjáig folytatódott. Ehhez 1869 áprilisában és májusában, utána 1870 januárjában, végül júniustól augusztusig kisebb mennyiségeket gyártottak. 1870. augusztus után a gyártás Magyarország számára megszűnt. Az utolsó rendelések már csak átmeneti szükségből történtek, mert a magyar Pénzügyminisztérium 1869. május 11-i, Z.29374 számú rendelete szerint 1870-ben át kellett térni az értékjegyeknek a Magyar Királyi Államnyomdában való előállítására, és ennek alapján kezdődhetett meg magyarországi bélyeggyártás 1870 második felében.

A magyar pénzügyigazgatás megszervezése pontosan az osztrák mintát követte. Egy központi értékcikkraktárt állítottak fel Pesten; és a budai egyetemi könyvnyomda eredetileg tervezett kibővítése helyett, végül saját magyar királyi Állami Nyomdát hoztak létre. Az új intézményben a bélyeggyártás megindítására kinevezett személyek pontosan azok voltak, akiknek a magyar pénzügyminisztérium kérésére az Udvari és Állami Nyomdának ezeket az ismereteket előzőleg át kellett adnia. Elsőként ez ügyben az egyetemi nyomda könyvvizsgáló felügyelője, *nemes Szébenyi Ferenc* és titkára *Walther Ferenc* járt a magyar delegáltként Bécsben, még 1867 decemberében. Jelentésükből vált nyilvánvalóvá a minisztérium számára, hogy a bélyeggyártás egy galvanoplasztikus részleg létrehozását teszi szükségessé. Az Udvari és Állami Nyomda 1868 májusában támogatását ajánlotta egy megfelelő intézmény berendezéséhez és a személyzet kiképzéséhez. Mivel ez utóbbi nehézséget jelentett, a királyi könyvnyomda igazgatóját, *Bauer Norbertet* 1869 júliusában Bécsbe küldték, hogy a gazdasági körülmények tisztázása mellett magát a bélyeggyártást is tanulmányozza. Bauer ezt követően küldte *Harrer Józsefet*, a budai műszaki egyetem kémiai tanszékének tanársegédjét az Udvari és Állami Nyomdába, elsősorban azért, hogy a galvanizálási folyamatot a gyakorlatban elsajátítsa. *Harrer* augusztus elejétől 1869 decemberéig maradt Bécsben, és a Pénzügyminisztérium kérésére hivatalos bizonyítványt kapott az oktatásáról. Ezután az új magyar Állami Nyomda megfelelő részlegének vezetője lett, míg a *Bauer* a nyomda igazgatására nyert kinevezést. Azonban, mivel a bélyeggyártás megkezdése ebben az intézményben késett, a magyar pénzügyminisztérium kérésre a bélyeggyártás Pesten való megkezdhetőségéig az Udvari és Állami Nyomda továbbra is teljesítette a magyar Értékcikkraktár megrendeléseit egészen 1870. augusztus végéig.

Bécsi tartózkodása alatt *Bauer* tárgyalásokat kezdett a nyomdával több nyomdagép és az értékjegyek készítéséhez szükséges egyéb eszközök átengedésre. Az osztrák pénzügyi szervek részéről erre kedvezően reagáltak, mert a magyar terület kiesése jelentősen korlátozta termelést, és emiatt náluk a technikai eszközök számos része feleslegessé vált. Az Udvari és Állami Nyomdába feljegyzései a *Bauer* részéről összeállított listán szereplő fogazógépeinek műszaki részletei tűnnek ki. Említetik, hogy a 17 db sorfogazógépből 10 db 16 hüvelyk és 7 db 11 hüvelykes hosszú, amiből az egyik rövid gépet 150 forintért és egy hosszabbat 200 forintért el lehet adni. A levélbélyegekhez pedig három keretfogazó gép áll rendelkezésre, darabonként 800 forintos áron. Hogy ezekből az 1869-ben már Budapestre is szállították volna, az iratokból nem állapítható meg egyértelműen. 1871-ben azonban újabb tárgyalásokra került sor, mivel a Magyar Állami Nyomda bejelentette, hogy a használatban lévő fogazógépek nem elégsek, és ezért három további kívánnak beszerezni. Első alkalommal tehát egy hosszú és egy rövid gép szállítására került sor 150 és 100 forintos áron. A legvalószínűbb, hogy az Állami Nyomda Magyarországra ez alkalommal a *legritkább sűrűségű* fogazógépeit adta át. E fogazás ugyanis ettől kezdve meglehetősen ritkává vált Ausztriában, miközben ugyanezek megjelent a gyűjtők számára jól ismert hártya papirosú (*papier pelure*) Budapesten készült, első magyar gyártású bélyegeken. (*A fordító megjegyzése: itt minden bizonyítással nem egy, hanem a hártypapirosú kiadás két leggyakoribb, 9½ és 10½-es fogazásáról van szó. Sz.K.*)

Itt kell még egy különlegességről szót ejteni, nevezetesen a Katonai Határőrvidék (*Militärgrenze*) számára készített illetékbélyegekről. Az 1860. június 2-i és június 30-i császári rendeletek nyomán a közvetlen adók (és beszedett díjak) valamint közvetett bevételek a Temesvári Főparancsnokság irányítása alatt álló katonai közigazgatás közvetett bevételei ennek az adminisztrációnak fenntartására fordítottak. Az illetékbélyegeket árusítás korábbi rendje eközben nem változott, a kiskereskedők a bélyegeket fizetés ellenében a legközelebbi magyar vagy horvát hivataloktól szerezték be. Utóbbiaknál, amikor a kiegyezés nyomán saját elszámolásukra kezdték árulni az illetékbélyegeket (tekintettel ezek magas gyártási költségeire a bécsi Udvari és Állami Nyomdánál) a bevételek 1867 márciusától *gyakorlatilag* a magyar államkincstár javára folytak be, miközben a határ menti tartományok a katonai közigazgatását továbbra is fennmaradt. Amikor 1868 júliusától a saját magyar illetékbélyegeket használni kezdték, felmerült, hogy a Katonai Határőrvidék árusító helyeit az új magyar, a korábbi osztrák, vagy egy új, külön a Katonai Határőrvidék számára készült bélyegekkel lássák-e el. Ez utóbbi elképzelés azonban nem valósulhatott meg, mert akkor már Magyarország több mint egy éve tulajdonosa volt e bevételeknek, és kifogásolta a status quo változását, utalva arra, hogy a határterület a magyar koronához tartozik. Annak ellenére, hogy ellenezték a kizárólag a magyar címet hordozó bélyegek használatát a katonailag által kezelt területen, a magyar pénzügyminisztérium viszont elfogadta a katonai kormány miniszterének a császári címerből átvett sással való felülnyomását, ha ezeket úgy helyezik el, hogy a katonai határőrvidéket jelző sas nem takarja, hanem csak kiegészíti a Magyarországot jelképező bélyegrajzot. Azonban még ezzel a megoldással kapcsolatban is merültek fel kételyek. Az aktákban nincsenek részletek erről, csak egy 1868. augusztus 19-i levél a Magyar Pénzügyminisztériumtól az Udvari és Állami Nyomdához címezve, mely szerint megegyeztek abban, az eltérés a magyar koronához tartozó többi országrészhez képesti eltérés érvénybe léphet. A részleteknek az Udvari és Állami Nyomdával való megtárgyalását *Ludwig Kindermann* főtanácsosra bízta. Ezután egy 1868. augusztus 30-i jelentés számol be arról, hogy benyújtásra került "három darab felülnyomásra alkalmas bélyegző az értékjegyek sasos címerpajzshoz való illesztésére". Augusztus 31-én a Magyar Pénzügyminisztérium egy *Kindermann* által ajánlott minta mellett döntött, és egyúttal sürgette a bélyegek nyomtatásának sürgős megkezdését.

Az illetékbélyegek története Ausztriában című, 1924-ben posztumusz kiadott művéből

Az "értékjegyek illesztése a sasos címerpajzshoz" kifejezést arra a tényre utal, hogy a barna felülnyomat kerek nyílása nem fedi a fekete bélyegképet, hanem csak a zöld levélerezet re kerül. A tulajdonképpeni bélyegrajz olyan kiterjedésű, hogy mellette a sasból alig látszik valami: csak a fejrészek és a karmok, valamint a fark tollai. A címer legfontosabb rész, a szív-pajzs nem volt látható. E sasos rajzra három méretben volt szükség: egy nagyobb a forintos, egy kisebb másik a krajcáros címletekhez, végül egy még kisebb harmadik a naptár- és hirdetvénybélyegkekhöz.

Mivel az $\frac{1}{2}$ kr és az 1 kr értékek, és mindkét hirdetési bélyegnek *négyzetes* bélyegrajza van, a katonai határőrvidéken e négy bélyeghez új rajzokat kellett készíteni, hogy igazodjon kettős sasos felülnyomás a kör alakú kivágásához. Ez a négy kerek, meglehetősen leegyszerűsített bélyegrajzot nem réz-, hanem könnyvnyomáshoz készítették. E kényszer szülte kivitelezési mód miatt e négy címlet megjelenése kissé eltér többi bélyegtől.

Ami az újságbélyegeket illeti, egy egyszerűbb megoldás született. E bélyegek négyzetes rajzát az ornamentika csaknem teljesen kitöltötte, amin a sasos felülnyomást nem lett volna jól látható. Ezért két teljesen új fametszet készült, némileg eltérő rajzzal, a sarkokban kevesebb díszítéssel. Annak érdekében, hogy megóvja a fent említett, a kör alakú középpont körüli sasokat, ezeket magába a fametszetbe vésték be, és a bélyeg így csak egy nyomási menetben készülhetett. Az 1 krajcáros érték itt is kék, a 2 krajcáros pedig barna.

A magyar bélyegek Katonai Határőrvidékre való adaptálásához ezért hat metszet vált szükségessé: az okmánybélyeg sorozat ½ és 1 kr címletéhez, majd a két hirdetvénybélyeghez és végül a két hírlapilleték bélyeghez. Ez összhangban állt a fent már említett feljegyzésben azzal, hogy *Waldheim* három fametszetet készített darabonként 5 forintért, és *Hahn* további hármat, darabonként tíz forintért. Azt azonban már nem lehet biztosan megállapítani, hogy melyik rajzokat rendelik egyikhez és másikhoz.

A sasos felülnyomású bélyegek első gyártása 1868 októberében folyt (14.360 ív). Később tovább szállították: 1869 januárjában 2.700, május 22.200, 1870 januárjában 1.000 és augusztusban 5.700 ívet. Különös egy 1868. október 28-i irat, amelyben az Állami Nyomda azt állítja, hogy korábban már 80 ív ½ krajcáros és 150 ív 2 krajcáros bélyeget már leszállított a *Katonai Határőrvidékhez*, melyek a csak ezután kialakított sasos felülnyomás miatt ott ugyan nem lesznek használhatók, viszont maradéktalanul megfelelnek Magyarország számára. Úgy tűnik, hogy itt pontatlanul fogalmaztak. A Katonai Határőrvidék számára 1868 októbere előtt külön bélyegyártás nem történhetett. Ugyanakkor 1868 júniusában és júliusában 6.010 és 17.827 ívet készült kifejezetten Horvátország és Szlavónia számára. Ez azért történt, mert az első megrendelésben még nem vették figyelembe e két ország szükségleteit, így az csak Magyarország és Erdély igényeit elégítette volna ki. Mivel a Katonai Határőrvidéket elsősorban Horvátországból látták el illetékbélyegekkel, a félreértés nyilvánvaló. Tény, hogy ezeket magyar a hirdetvénybélyegeket valóban nem lehetett már a kétfejű sással való felülnyomással felhasználni a Katonai Határőrvidéken, mivel ennek előfeltétele a kerek bélyegkép volt.

A birodalom magyar részének első szükséglet megbízásos kielégítésével 1870 augusztusában megszűnt, mert az új magyar Állami Nyomda e tevékenységet átvette. (*Fordítói megjegyzés: a gyártás október 1-én kezdődött. Lásd: Kölbig Ferenc – dr. Hollaender György: A magyar okmánybélyegek LEHE, Budapest 1924. 23.o. Még hozzá feltehetően az okmánybélyegek helyett a tapasztalatlanságra utaló tévedésből a hirdetvénybélyeg alnyomatával felcserélt egykrajcáros okmánybélyeggel. SzK.*)

Itt kell megjegyezni, hogy az Udvari és Állami Nyomda próbanyomatokat készített kén-sárga papírra zöld levélerezettel, igen durva papírra levélerezet nélkül, valamint zöld levélerezettel egy finomabb papírra. Az nem ismert, hogy az elsőből mindegyik létezik-e. A lenyomat második fajtáját az 1879-es kiadás előkészületei során rajzolóknak és rézmetszőknek, mint követendő mintákat adták át. A Katonai Határőrvidék bélyegeihez is készítették próbanyomatokat világossárga és narancssárga színű papírra.

Ezek a sárga mintadarabok gyűjtői körökben már hosszabb ideje ismertek. Ez arra is vezethetett, hogy ebben az esetben a gyűjtők hamisítványok merültek fel. Használatlan valódi bélyegeket a hamisítók egy sárga színű fűdőben megfestették, majd az fogazatukat levágták. Ezeknek az imitációknak a papírja azonban sokkal vékonyabb, mint a próbanyomatoké. Néha e célból használt bélyegeket is feldolgoztak miután eltávolították az értéktelenítés nyomait. Utóbbi esetben ennek óhatatlanul megmaradó nyomai vagy a bélyeg károsodása a meghamisítást általában könnyen felismerhetővé teszi.